

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית פ"א, ט) "זה יוסף שהיה אב בחמיה" (ר"ט ע"ג)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת צו תשפ"ב • שנה ב' - גליון ס"ו • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

לקח טוב
כלל ד

צו את אהרן וגו' הוא העלה על מזבחה על המזבח כל הליילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו וגו' (ו, א).

הוכחה ש'דיעבד לא מיקרי ראוי' מגחלי מערכה גדולה שראויים לפניו

יש לי להביא ראיה, דדיעבד אינו נקרא ראוי. והו, מדאמרין ביומא (ג) מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטורת, מנלן, דתניא 'היא העולה על מזבחה' וגו' - זו מערכה גדולה, ואש המזבח תוקד בו' - זו מערכה שניה של קטורת. ואיפוך אנא. מוסתברא מערכה גדולה עדיפא, שכן כפרתה מרובה (שעליה מקטרים כל הקטורות, חוץ מן הקטורת שבהל). אדרבה, מערכה שניה עדיפא, שכן מכניסין ממנה לפניו (ממנה חותין גחלים להכניס לחיבל להקטיר עליון קטורת). אפילו הכי, כפרתה מרובה עדיפא. ואיבעית אימא, אי לא משכח עצים למערכה שניה, מי לא מעייל (גחלים לקטורת שבהל) מומערכה גדולה, עכ"ל הגמרא. וברש"י (ד"ה מי) כתב, נמצאת אף הגדולה ראויה לפניו, עכ"ל.

גחלים ממערכה גדולה כשרים לקטורת בשעת הזחק - כבדיעבד

הנה, הא דפשיטא ליה לגמרא דאי לא משכח עצים למערכה שניה מעייל ממערכה גדולה, אף על גב דמערכה שניה היא חיוב דאורייתא - וכדדרשין מקרא ד'ואש המזבח תוקד בו', על צריך לומר דכיון דלא שנה ביה קרא לעכב (עין פסחים סא), על כן בדיעבד כשר אם הכניס ממערכה גדולה. ועל כן היכא דלא משכח עצים למערכה שניה שפיר מכניס לכתחלה ממערכה גדולה, דהיכא דאי אפשר הרי הלכתלה כדיעבד דמי.

ואם כן איפוא יש לדקדק גם מדברי הגמרא אלה דדיעבד לא מיקרי ראוי, דאם לא כן, למה ליה לומר דמערכה גדולה נחשבת ראויה לפניו מפאת דאי לא משכח כו', תיפוק ליה דחשיבא ראויה מפאת דאלו עבר והכניס ממנה - הקטורת כשר וכנ"ל. ועל כרחק דדיעבד אינו נקרא ראוי, ורק מפאת שאם יארע שלא ימצא עצים למערכה שניה - הרי אז מוכניס לכתחלה מן המערכה גדולה, ועל כן מפאת זה הוא דמיקריא המערכה הגדולה 'ראויה לפניו', כיון שאפשר שיארע שיכניס ממנה לכתחלה לפניו, אבל הדיעבד אינו נקרא ראוי.

אוצרות יוסף

אם על תודה יקריבנו ויקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ודקיקי מצות משחים בשמן וגו'. על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו (ו, י).

לחמי תודה חמץ ומצה - ייחוס החילופים אליו יתברך מדת ההודאה עניינה שמייחס הכל לו יתברך (עין נתיבות עולם נתיב העבודה פרק י"ד בפרק), כי מי שאינו מודה - הוא מפאת שמייחס הדברים לטבע ולמקרה וכדומה ולכן אינו מודה, ומה שאין כן המודה - הוא מפאת שמייחס הכל לו יתברך, ועל כן מודה על הכל - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו כו' (ברכות פ"ט

א) רבינו בתחילת דבריו הביא 'כמה דוכתי דמצינו דדיעבד נקרא ראוי'. אולם לאחר מכן הביא 'כמה דוכתי דמוכחי לכאורה איפכא, דדיעבד אינו נקרא ראוי, עיין שם.

מ"ה), כי מהשם יתברך בא וודאי רק טוב (ראה איכה ג, לה; עיין תורת כהנים פרשת בחקותי פרק ד ברייתא א), וראוי להודות על הכל.

וזה טעם 'וההודו' - מדת הודיה [וכנ"ל (אוצרות יוסף דרוש ח פסקא ד) א]. היינו 'וההודו' - מדת הודיה [וכנ"ל (אוצרות יוסף דרוש ח פסקא ד) דתיבת 'וההודו' דקרא עניינו הודיה], הוא מפאת 'כי כל בשמים ובראץ לך ד' (שם) - היינו ייחוס הכל אליו יתברך, ודו"ק.

ועל כן לחמי תודה הם חמץ ומצה (מנחות ע"ג), היינו שמייחס הכל אליו יתברך, ואף החילופים שבבריאה - חמץ ומצה - מייחס גם שניהם לו יתברך. עיין תפארת למהר"ל ז"ל (פרק ל ד"ה ובפרק) שכתב כן - דזה עניין חמץ ומצה דלחמי תודה, היינו שמייחס גם החילופים שבבריאה לו יתברך, ושעל כן המשמח חתן וכלה הוא כאילו הקריב תודה (עין ברכות ז'י), דחתן וכלה - זוג איש ואשה - הם גם כן חילופים, כי האיש הוא צוריי והאשה חומרית (וכמבואר במורה (ח"א פרק יז) כי הפלוסיף כינה הצורה בזכר והחומר בנקיבה, עיין שם), והוא יתברך מתברס ומאחדם - 'מושיב ייחידים ביתה' (תהלים סח; עיין סוטה ב. ורש"י ד"ה מושיב), ועל כן המשמח חתן וכלה - דמסייע בשמחתו בחיבורם ואיחודם שהוא על ידו יתברך, עניינו עניין התודה, דהוא גם כן ייחוס החילופים אליו יתברך והתאחדם על ידו, עיין שם בארוכה.

שם י"ה שבאיש ואשה רומז על האלקות המחברתם

וזהו ענין שם י"ק שבאיש ואשה (עיין סוטה יז. ורש"י ד"ה שכניה), היינו העניין האלקי המבשרם אף שהם חילופים. ולכן גם כן יו"ד באיש וה"א באשה, וכש"ס מנחות (ט"ז) דעולם הזה נברא בה"א ועולם הבא ביו"ד, והם גם כן העולם הזה - חומרי, והעולם הבא - צוריי, ועל כן גם כן יו"ד באיש - שהוא צוריי, והה"א באשה - שהיא חומרית.

המקריב תודה כאילו מכבד להקב"ה בשני עולמים - שהוא מאחד החילופים

ועל כן זה גם כן טעם הכתוב (תהלים ג, כג) 'זבח תודה יכבדנני', נדרש בש"ס סנהדרין (ג"ג) תיבת 'יכבדנני' - בשני נונין, כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים - העולם הזה והעולם הבא, עיין שם. והוא גם כן כנ"ל, כי התודה עניינה איחוד החילופים על ידו יתברך - חמץ ומצה, וכן משמח חתן וכלה - צוריי וחומרי - כאילו הקריב תודה, ועל כן הוא גם כן כאילו כיבדו יתברך בשני עולמים - העולם הזה החומרי והעולם הבא הצוריי, היינו גם כן איחוד החילופים וייחוסם אליו יתברך.

השלום בין ישראל להקב"ה - איחוד החומר והצורה

ועיין בעלי התוספות על התורה (בפרשתנו ז, א), דשלמים מטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים (עיין תנחומא בפרשתנו סימן ז), וכן 'זבח תודה יכבדנני' בשני נונין - בעולם הזה ובעולם הבא, עכ"ל. ואינו מובן לשון 'וכן' שכתבנו, דלכאורה הך דתודה הוא עניין אחר.

אך להנ"ל מובן, דשלמים מטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, הוא כענין שלום איש ואשה - 'כי בוועליך עושיך ד' צבאות' (ישעיה נד, ג), והם חומר וצורה וכנ"ל, ועיין אריכות במורה (ח"א פרק טט), וכן הוא עוד באפודי על המורה (ח"ג פרק בא את ד) - כי השם יתברך הוא צורת הנבראים כולם, עיין שם, וכל הנבראים נבראו בשביל ישראל (עין יק"ד לו, ד), והם עיקר הבריאה, לכן השם יתברך צורת ישראל. והנה ככה גם כן 'זבח תודה יכבדנני' בעולם הזה ובעולם הבא, עניינם גם כן חומרי וצוריי, היינו איחוד החומר והצורה כנ"ל, ועל כן שניהם עניין אחד, וזהו לשון 'וכן' שכתבו התוספות, ודו"ק.

בית האוצר
מסכת א כלל כד

והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לד' ושמאתו עליו ונקרתה הנפש ההוא מעמיה (ו, א).

הוכחה דאין האונס היתר

מזמיעוט אונס מוכרת באכילת קדשים בטומאת הגוף

יש להסתפק, הא דקיימא לן (בבא קמא כח; עבודה זרה נד.) אונס רחמנא פטריה, אם הוא רק לענין פטור האדם, דאין על האדם שום עונש, אבל עצם המעשה - עבירה היא, או דלמא גם עצם המעשה אין חשובה עבירה - כל שהיתה באונס ולא היה שם מרי ופשע מצד העושה. [ולא דמי לשוגג, דכל שוגג יש בו קצת פשיעה וכנדוע (עיין רמב"ם הלכות שגגות פ"ה ה"ו; רמב"ן שער הגמול, מהדורת מוה"ק עמוד ע"ד ה' ועוד), ומשום הכי מחויב חטאת (עיין כריתות ב.) כדי לכפר על הפשיעה].

ויש נפקותא בזה לענין מצוה הבאה בעבירה, היכא דהמצוה באה על ידי עבירת אונס, דאי נימא דהמעשה בעצמותה עבירה - שפיר הוי ליה מצוה הבאה בעבירה, ואי נימא דהמעשה בעצמותה נמי לאו עבירה היא - לא חשיב מצוה הבאה בעבירה, וכמוכח.

ועוד יש נפקותא בזה לענין נר שהודלק בשבת על ידי אונס, אי מותר לברך עליו במוצאי שבת. עיין ברכות (ג.) דנר שהודלק אסור לברך עליו במוצאי שבת, מפאת נעבדה בו עבירה, ואי נימא דבאונס המעשה בעצמותה אינה נחשבת עבירה, אם כן שפיר שרי לברך עליו במוצאי שבת, וכמוכח.

ועיין ספרא פרשת צו (פרק י ברייתא ז), דדריש 'הנפש ההוא' דכתבי גבי פיגול (להלן יט, ח), וגבי אוכל קדשים בטומאת הגוף (כאן), וז"ל: 'ההוא' - ולא אונס ולא שוגג ולא מוטעה, עכ"ל. ועיין שם בית רענן (ילקוט רמז תקב אות ד"ה ולא אונס), וז"ל: ואף על גב דאונס רחמנא פטריה, מכל מקום הוא אמינא דחייב בידו שמים, קא משמע לן, עכ"ל. ומוכח דבאונס אין המעשה בעצם היתר, ואדרבה הוא אמינא דיש גם אל האדם קצת עון וחייב בידו שמים.

ואולם בזבחים (ק"ה) דריש גם כן 'ההוא' דכתבי בשחוטין חוץ (להלן יז, ט), למעט אונס שוגג ומוטעה, וכתבו תוספות שם (ד"ה שוגג), וז"ל: קצת קשה, אונס למה לי קרא, פשיטא, דאונס רחמנא פטריה. ושמו האי אונס, פרט לאומר מותר, עכ"ל. ואמנם הר"ש משאנ"ץ על הספרא שם (ד"ה ולא - הא'), פירש להדיא האי 'ולא אונס' דאכילת קדשים בטומאה, וז"ל: שהאכילוהו עכו"ם קדשים בטומאה, עכ"ל. ואם כן זהו אונס גמור, ואף על פי כן צריך קרא לפטור מעונשו, ואם כן הוכחתנו במקומה עומדת.

סתירה בדברי הר"ש משאנ"ץ במזמיעוט אונס מפסולי קדשים

ואמנם יש לתמוה על הר"ש משאנ"ץ ז"ל, דבספרא אחרי (פרק ט ברייתא ב) - דאיתא שם האי דרשא דזבחים הנ"ל, דדריש 'ההוא' דשחוטין חוץ - לא אונס ולא שוגג כו', וכתב שם הר"ש משאנ"ץ (ד"ה ההוא) וז"ל: ההוא ולא אונס, משמע שבדעתו עומד לומר שמוותר, והיינו שלבו אונס - לא שאנסוהו עכו"ם, דההיא פשיטא דפטור, דאונס רחמנא פטריה, עכ"ל. וצריך עיון גדול מדידיה אדידיה ז"ל, דאהאי 'ההוא ולא אונס' דאכילת קדשים בטומאה, פירש הוא עצמו ז"ל שהאכילוהו עכו"ם קדשים בטומאה וכנ"ל, וצריך עיון גדול.

טעם שקמיצת מנחת העומר דחה את עשרת אלפים כבר כסף של המן

מתוך: אוצרות יוסף דרוש ד

אסתר ט, כב) - שתי מנות לאיש אחד (מגילה ז). והיינו גם כן כמו הקומץ שמתאחדים שני הזיתים, כך הוא איחוד שתי מנות - על ידי שנשלחים לאיש אחד המקבל ומאחדם. ורק במתנות לאביונים הדעשיר הוא משפיע והעני מקבל, על כן אף שהם שתי מנות לשני בני אדם (שם), מכל מקום מתאחדים מפאת המשפיע שהוא אחד, וכמובאר בריטב"א עירובין (עג. ד"ה רבי יהודה) דבעל מצרף הנשים, והיינו טעמא דשתי יבמות - ביאתה או חליצתה של אחת פוסרת צרתה (יבמות מג.), כי היבם - שהוא כמו בעל מנח הזיקה (שם יח) - מצרפן ומחברן, עיין שם היטב, וכל משפיע ומקבל הוא עניין בעל ואשה כנודע (עיין זוה"ק וחי רלב: שם שמות ד:).

ועל כן במתנות לאביונים יש האיחוד על ידי המשפיע שהוא אחד ומאחד המקבלים, ומה שאין כן במשלוח מנות איש לרעהו, דחבירו גם כן עשיר ואין צריך לו, אין נחשב משפיע ומקבל, והוא רק הוראת חיוב שמחבבין זה את זה (עיין מגילת סתרים אסתר ט, יט), ועל כן אין המשלח נחשב משפיע שיחבר ויאחד, ועל כן צריך החיבור והאיחוד על ידי מי שמשלחים לו בעצמו, דהוא איש אחד ומקבל שתי המנות, ודו"ק.

מרדכי הצדיק דרש בהלכות עומר כדי לבלע ענין הפירוד שעל ידי המן

והנה ש"ס מגילה הנ"ל (טו). אול אשכחיה דיתב ומחוי הלכות קמיצה לרבנן, פירש רש"י (ד"ה הלכות) דיושב דורש היה בעניניו של יום, דהיה יום הקרבת מנחת העומר, עיין שם. ויש לומר דגם על ידי זה היה ביטול המן שרצה לעורר הפירוד ותכלית הריבוי - עשרת אלפים, ועל כן היה דחייתו וביטולו על ידי הדרישה בעניניו של עומר דחשוב כהקרבת העומר - דכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה (מנחות קי), דהעומר עניינו בפרטיות האיחוד, וכמו שכתב המהר"ל מפראג ז"ל בגבורות (פרק עג ד"ה ובפרק) דעומר ושתי הלחם ולחם הפנים - הם נגד אברהם יצחק יעקב, ולכן העומר חלה אחת - נגד אברהם, דהיה בן הגבירה שלו אחד, ושתי הלחם שתי חלות - כנגד יצחק, דהיו בני הגבירה שנים, ולחם הפנים "ב חלות - כנגד בני יעקב י"ב, עיין שם.

זה מתאים עם מה שהארכתי באות הקדום (שם פסיקא יט; כא-כט) דאברהם עניינו אחד - 'אחד היה אברהם' (יחזקאל לג, כד), ועל כן בן הגבירה שלו אחד. ועל כן הקרבת העומר - חלה אחת, נגד אברהם - אחדות. וזהו במדרש (ויק"ר כה, ו) שבשכר העומר זכה אברהם לירש הארץ, דעומר שייך לאברהם, ודו"ק. ועל כן בהיות העומר עניינו מרת אברהם - איחוד, לכן היה על ידו דחיית וביטול ענין הפירוד וריבוי שעור המן - 'עשרת אלפים' כו', וזהו אתא מלא קמצא קמחא דידכו ודחי עשרת אלפי ככרי כסף דידי, ודו"ק.

'ישנו עם אחד מפורד ומפורד' (אסתר ג, ח), היינו שמפורדים זה מזה, כי רצה לעורר ענין הפירוד והריבוי ויצאיה מאחדות. וכן כתב המהר"ל מפראג ז"ל באור חדש שם (עמוד קלו ד"ה ישנו), דזהו שאמר 'ישנו' עם אחד ולא אמר 'יש' עם אחד, והיינו משום דתיבת 'ישנו' עניינו יציאה מאחדות, כי ה"ן מורה 'אחד', וכש"ס שבת (לא) על 'הן יראת ד' היא חכמה' (איוב כה, כח) - שכן בלשון יוני קורין לאחת 'הינא', וכן במדרש (שמו"ר טו, ז), דאותיות 'הן' מורים אחדות, דאין להם זוג, והנה ה"ן הוא נ"ה - ועניינו איחוד, והמספר שאחריו - נ"ו, רומז יציאה מאחדות, וזהו 'ישנו' - 'יש נ"ו', היינו יציאה מאחדות, עיין שם היטב.

'עשרת אלפים כבר כסף' - תכלית הריבוי

וזהו שאמר המן לשקול 'עשרת אלפים כבר כסף' (אסתר ט, ט). דהוא ריבוי היותר גדול - סוף המספר, שכך המספר הולך - לעשר, ומאה, ואלף, וְרִבּוּי, ואחרי ריבוי אין עוד מספר בפני עצמו, רק הכפלת הרבוי, עשרת רבוא, מאה רבוא כו', ועל כן עשרת אלפים - היינו רבוא - הוא ריבוי היותר גדול (עיין ספר הרשעים לר"ק שורש דבב), סוף המספר. ולכן שמו 'רבוא' מלשון 'רב' ו'ריבוי', כי הוא תכלית הריבוי (עיין גבורות השם פרק ג ד"ה וראייה), ודו"ק.

קומץ תחילת הריבוי - דחה עשרת אלפים תכלית הריבוי

וזהו ש"ס מגילה הנ"ל (טו), אול אשכחיה (המן למרדכי) דיתבי רבנן קמיה, ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן כו'. אמר להו, במאי עסקיתו. אמרו ליה, בזמן שביית המוקדש קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלא קומצא דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו, אתא מלא קמצא קמחא דידכו ודחי עשרה אלפא ככרי כספא דידי, עכ"ל הגמרא.

והיינו דאתא מלא קמצא קמחא דידכו, דמאחד השניות והתחלת הריבוי - שני זיתים, דשנים הוא התחלת הריבוי, ודחי עשרה אלפא ככרי כספא דידי - תכלית הריבוי, דמאחר שנתאחד ענין הריבוי בהתחלתו, לא היה אפשר לו עוד להתפשט בריבוי ופירוד, ונשאר הכל באחדות, ונתבטל המן המפריד והמעורר יציאה מאחדות, רק נשאר הכל באחדות, ודו"ק.

במשלוח מנות ומתנות לאביונים

יש איחוד של שני דברים
ויש לומר דמזה באר גם כן ענין 'משלוח מנות איש לרעהו'

נראה דקמיצת מנחות יש בו ענין אחדות - שמתאחד הריבוי, כי אין קומץ פחות משני זיתים (מנחות כז) - שניות, דזית הוא שיעור - ברכות (מא) ארץ שכל שיעוריה כזיתים, ושני זיתים - היינו שני שיעורים - הוא שניות.

ומורה על פירוד - שנפרדים בני אדם זה מזה, כמו בסנהדרין (כד), 'נועם' (וכריה יא, ז), אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה כו', 'חובלים' (שם), אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלין זה לזה בהלכה [ולכן 'נועם' - לשון יחיד, שמתאחדים זה עם זה, מה שאין כן 'חובלים' - לשון רבים]. 'ויאמר אלי אלה שני בני היצהר העומדים' וגו' (שם ד, ד), אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחן זה לזה בהלכה כשמן זית, 'ושנים זיתים עליה' (שם שם, ג), אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרירים זה לזה בהלכה כזית, עיין שם. הרי דשני זיתים מורה הפירוד - שנפרדים זה מזה ומרירים זה לזה.

ואף דתלמידי חכמים שבבבל וודאי יותר משנים, מכל מקום נחשב רק שנים - התחלת הפירוד והריבוי דהוא שנים, ואף שהוא יותר, וכמו שכתב המהר"ל בנתבות (נתיב השלום פרק ג ד"ה ובפ"ק) על אומרם ז"ל (שבת י) בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסף יעקב כו', עיין שם היטב.

והרי איפוא דשני זיתים מורה על הפירוד, שנפרדים אחד מן השני ומרירים זה לזה וזה לזה כזית, ועל כן נקרא 'שני זיתים'.

קמיצת מנחות - מאחדת השניות

והם מתאחדים בקומץ האדם, וכמו שכתבתי בגבורות שמונים (אות סא ד"ה והנה כ"ו - ד"ה ואולם לדרבנן) בארוכה דהיד הקומצת עניינה כמו כלי שרת, והיא במקום הכלי בקרבנות, ועל כן יש בה כח האיחוד כמו בכלי שרת, דהכתוב עשה כל מה שב'כף' - 'אחת' (במדבר יד, ז; עיין פסחים יט).

ואחר כך מתאחדים עוד באש המזבח, די שו לו גם כן כח האיחוד וכמו שכתבתי (ראה אוצרות יוסף דרוש ד פסיקא ל), ולכן גם בקומץ פסול - בפסולו בקודש, במשילת אור המזבח במקצתו תו מסקינן לאידך פלגא לכתחלה, עיין זבחים (מג), והיינו משום דכבר נתאחד כולו על ידי אש המזבח שמשל בו, ונעשה כולו אחד, ועל כן מסקינן גם לאידך פלגא, ודו"ק.

המן הזכיר ענין ריבוי שהוא יציאה מאחדות

והנה המן רצה לעורר כח הריבוי והפירוד ושניות², ולכן אמר

בקבלתה השפעתו יתברך. ועל כן כאשר רואים במשתה החתונה את השמחה הגדולה אשר שמחים בחיבור איש ואשה, אשר הוא חיבור גשמי וממניי - רק בעודם בחיים, כל שכן שיש לו לאדם השלם לשמוח ביתר שאת יותר עוז בזכרו את החיבור הרוחני והנצחי את השם יתברך, אשר הוא עתיד לזכות אליו עבור צדקותו¹.

ז) בגליוני הש"ס מגילה טו. הוסיף רבינו עוד בענין זה, שהקרבת העומר היא ענין שמחה, 'דישראל שמחים עליו אם מתקיים חתיקו ומן המנוחה... ואך שמחת ישראל בהקרבתו - היא שהיתה חסידה', ושמחת מצות מילה היא שהשלימה שמחה זו, ועל ידי זה היה מפלה להמן, עיין שם, והובא בגליוני הקודם, פרשת ויקרא עמוד ב.

ב) ענין 'שניות' הוא הגדרה על ענינים שהם היפוך מאחדות הבורא - שהוא 'אחד'. עיין אוצרות יוסף דרוש ד פסיקא ב. 'שניות מקורו בנחש, שאמר (בראשית ג, ה) 'הייתם כאלקים', שאפשר להיות אלו'ק, וכפר באחדות השם שהוא המאחד הכל, וכל הבריאה כולה מאוחדת על ידי הבורא יתברך המאחד ומקשר נבראיו', עיין שם. וכל הדרוש שם סובב הולך על כל הענינים שהם שניות - היפוך האחדות.

ג) ראה עוד שב דנחמתא אות ב פסיקא ז: 'כי כחיבור איש ואשה - אשר הבעל משפיע והאשה מקבלת עיני תיקו'ו תיקון נה פט), כן מכונה גם כן חיבור הנפש בו יתברך, וכמו שכתוב (ישעיה נד, ה) 'כי בונליך עושין ד' צבאות', וכתבי (שם סב, ו) 'ומושש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך', והוא יתברך מכונה ב'בעל' - בהשפיעו לנפש, והנפש מכונה ב'אשה' -

א) רבינו הביא שם: 'דהמזבח גם כן עניינו האחדות, וכמו שכתבתי כמה פעמים (ראה אוצרות יוסף דרוש ו פסיקא ז; דרוש ח פסיקא ט) בשם המהר"ל מפראג ז"ל (נתיב עולם נתיב השלום פרק ב ד"ה ובפרק) דזה ענין כל הנודד כאילו בנה במה (נדריים כב), דאיסור הבמות ומה שיש לכל ישראל רק מזבח אחד להקרבה - הוא דבר המאחד את ישראל, וזהו ב"ש חגיגה (כב), שלא יאז כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו, דהכוונה שלא יהיו ישראל נפרדים זה מזה, דמה שכל אחד בונה במה לעצמו הוא ענין פירוד, ועל כן גם כן הנודד, דגם התורה מאחדת את ישראל - מה שיש לכולם 'תורה אחת' (יחא במדבר טו, טו), וזה שהוא נודד ואוסר על עצמו מה שלא אסרה תורה ועושה לו תורה לעצמו, נחשב שהוא מפריד עצמו מן הכלל, ועל כן הוא כאילו בנה במה, עד כאן תוכן דבריו ז"ל, והבאתי כבר כמה פעמים'.

ידוע תדע

הרחבת הידיעות במשנתו של רבינו

"אין מקבלים גרים מזרע עמלק" (פסיקתא רבתי יב, ט ד"ה ויחלש).
למאן דאמר חיישינן למיעוטא, ניוחש בכל גר שמא מזרע עמלק הוא?

תשובה ל'ידוע תדע' מפרשת ויקרא: השולח מעות כסות וכלים למשלוח מנות בפורים האם יוצא ידי חובתו?
עיין גליוני הש"ס נדרים לג. ד"ה באומר

בְּשִׁבְתּוֹ עַל פֶּסַח מִמְּלֶכֶתוֹ

על דרכי הנהגתו של רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע
בשנות ישיבתו כסאות למשפט בעיר קראקא יצ"ו
והתמסרותו לצרכי עמך בית ישראל המרובים בסבר פנים יפות

כדי שר' יוסף ענגיל יתהה על קנקנם, יבחן אותם, ישמע את הסבריהם, ויעניק להם את ברכתו.

"כמה אנשי עסקים, במצב של מצוקה, היו באים להשיח את לבם ולבקש עצה וברכה. והיו גם כאלה שהיו באים לבקש סיעתא דשמיא, עבור קרוב משפחה שהוא חולה אנוש.

"זמן רב היה סבי עוסק בבירור דיני תורה. הסכומים ברבים מן הדיונים האלה היו פעוטים ביותר, עד שממש חבל היה להשקיע בהם את מיטב זמנו. סבא היה מטפל בהם באותה תשומת הלב, כפי שהיה נוהג לעשות בענינים כספיים גדולים. אני זוכר כיצד הסביר פעם לאבי כי הסכום הקטן אינו קובע את גודל הסכסוך, אלא שהגורם הקובע הוא באיזו מידה הוא נוגע לכל אחד הצדדים המתדיינים.

"מעולם לא היה מוציא פסק דין אם היה צריך להטיל שבועה על אחד הצדדים, ותמיד היה משפיע עליהם להגיע לידי פשרה. כאשר, למרות מאמציו, לא יכול היה לשכנע את הצדדים לקבל את עצתו, היה מפסיק את הטיפול בענין.

"למרות חוסר הזמן היה שומע בסבלנות את טענות הצדדים, ואף אחד הטוענים לא הופסק על ידו באמצע טענותיו. עד כדי שירגיש כי לא ניתנה לו ההזדמנות לטעון איזו טענה לטובתו.

"כשהיתה מתגלית איזו תסבוכת בטענות ומענות, בענינים בעלי ערך כספי רב, היה כרגיל מציע לצדדים לחתום על שטר בוררות, והיה מוציא פסק דין, בעל ערך משפטי, שאפשר היה להוציאו אל הפועל באמצעות המוסדות המשפטיים החוקיים. את שטרי הבוררות האלה היה תמיד כותב בעצמו, בשפה הגרמנית, והם היו תמיד מנוסחים בצורה משפטית יעילה כל כך, עד שאי אפשר היה בכלל לערער על תוקף פסק הדין מבחינה חוקית כל שהיא. כתב ידו בלועזית היה יפה מבחינה קאליגרפית.

"לעתים קרובות היו באים בחורי ישיבה לקבלת היתר הוראה. ענין זה היה גוזל זמן רב. המועמדים היו מרצים את מערכת פלפוליהם, והוא היה מאזין בסבלנות עד שהיו מסיימים. אפילו בשעה שהיו דבריהם מחוסרי טעם, הוא היה מוחלק להם מחמאות, והיה משבח את כשרונותיו של המועמד, והיה מייעץ לו להמשיך את לימודיו עוד שנה נוספת, ולבוא בשנית כעבור שנה. שום מועמד לא היה יוצא ממנו בתחושת יאוש; אלא, על פי רוב בדעה כי לאחר שישקיע את עצמו בלימודים יוכל להשיג את מטרותו.

"ההתחייבות שהיתה לו במילוי חובתו, ביחד עם התפקידים שנטל על עצמו מרצונו, תפשו את כל שעות היום, והיו נפסקים רק לאחר הפסקה קצרה של ארוחת הצהרים".

מעונו של רבינו צמוד היה למקום מושבו של בית הדין. שניהם ממוקמים היו בקומה השניה של הבית ברחוב קראקובסקה 36, שהפך לתל תלפיות - תל שכל פיות פונים בו. מלבד דיני תורה ועריכת גיטין ושאר עניני בית הדין, פקדו את הבית תלמידי חכמים רבים כדי להשתעשע בדברי תורה עם רבינו וגם שאר 'עמך' בית ישראל בא בשעריו, זה בא בכדו וזה בא בחביתו, להציע את ספקותיהם ולשאל את שאלותיהם, ואף גם לבקש עצה ותושיה, ברכה והצלחה בעניניהם האישיים.

וכך מתאר את אותם הימים נכדו של רבינו, ר' דוד מארגנשטער ז"ל:

"תשע שנות שבתו של סבי בקראקא, היו הקשות ביותר שבחייו. העבודה הרבה שנשא על שכמו היתה עשויה למוטט אף את הענק. והוא היה אך אדם רך בגופו, בעל מצב בריאות עדינה. עד אותו זמן היה חי את חייו כאדם חופשי, שרוחו היתה מרחפת, כטוב בעיניו, בעולם הרוחני. והנה, הוא נעשה לפתע משובץ בתוך חיי הקהל, והיה עליו לשאת את כל טרדותיו כאדם שכיר.

"ר' יוסף היה תמיד עמוס בעבודה רבה, עמוס בנטל האחריות, ונתן לבקורת מכל צד, מימין ומשמאל. מלבד דיני כשרות וטרפות, שבהם היו מטפלים הדיינים האחרים, הרי כל הבעיות שהיו נוגעות לקהילה בכללה היו נתונות לטיפולו ולהחלטותיו.

"הוא היה חייב לייצג את הקהילה, כאילו היו מוטלות עליו כל החובות של תפקיד הרב הראשי. עליו היה לנסח את החלטתה, שכל הדיינים לאחר מכן נותנים עליה החלטתם השגרתית.

"מהבוקר ועד הערב, עם הפסקה קצרה לארוחת צהרים דלה, הוא היה יושב בחדר של בית הדין, שהיה אל נכון רשות הרבים. ומאחר שחדר זה היה קשור לדירתו, הרי שהשפיע הקשר הזה גם על חייה של כל המשפחה.

"בני אדם היו באים והולכים באופן מתמיד; לפעמים היו נשמעים קולות של התרגשות רבה, כשענין של ביטול אירוסין היה עומד על הפרק. בהזדמנויות אחרות היה איזה זוג מתקוטט בקול רם בינו לבניה, והיה מבקש גט, וסבי היה מנסה להשלים ביניהם. מתן הגיטין ועניני הביצוע של מתן חליצה, היו גוזלים זמן רב.

"אנשים שהיו באים מחוץ לעיר קראקא, היו רוצים לנצל את ההזדמנות ולראות את ר' יוסף ענגיל, והיו גוזלים את זמנו.

"תפקידים אחרים הגוזלים זמן רב היו, כאשר אבות היו מביאים את בניהם העומדים לכנס לעול המצוות,

בשלהי שנת תרס"ו, עלה רבינו על גפי מרומי קרת, לכהן פאר כראב"ד דק"ק קראקא, העיר הגדולה לאלקים. עקב סיבות שונות, לא מינתה הקהילה רב ואב"ד קבוע ומשרת הרבנות היתה מיוותמת בקראקא שנים רבות. רבינו אף היה מועמד לרבנות, אך כיון שהתארכו הדברים, השתדלו בעדו אחוזת מרעהו, שרבינו יתמנה לדיין וחבר בי דינא רבא (ראה השתלשלות הדברים בארוכה בגליון י' - מרחשון תשע"ט, עמוד ב, מאמר 'עיר העדינה'). וכבר באחד הדיונים הראשונים, הכריחו זקן הדיינים הגאון הישישי רבי יוסף לעדערבערגער זצ"ל לשבת על מקומו ולשמש בקודש כראש בית הדין, לאחר שראה את עוצם גדלותו בתורה (ראה הסיפור במלואו במאמר הנ"ל).

בכך הפך רבינו באחת לראש בית דין ולממלא מקום הרב דמתא, מה שהיה עליו מעמסה כבדה וכרוכה בטורח רב ובהקדשת זמנים טובים לענינים אלו, כי בהעדר רב ואב"ד רשמי, מילא רבינו תפקידים רבים של מרא דאתרא.

רבינו עצמו מעיד על כך ומתנצל באחד ממשפחותיו (בן פורת ח"ב סימן 1) אל הנגיד הרה"ג ר' זבולון ליכטנבערג ז"ל, שהיה מן הפועלים למינויו של רבינו בקראקא: "נא אל ירע בעיני כת"ה על אשר אחרתי עד היום מהשיבו על מכתבו, כי הטירדא העמוסה עלי הוא אין לשער, והשעה הנשארת לי פנויה בדוחק שאוכל ללמוד השיעורין הקבועים אשר לי. ואשר כתב כת"ה לכתוב לו על כל פנים בקצרה המקומות אשר יש להעיר מהם בענין זה, לא יבורר דבר בזה, כי מוכרחני לפרש כוונתי, והנה בדוחק הגיעה לי עתה שעת הכושר לעיין במכתבו, ושמתיו שנית לפני, כי בהגיעו עברתי על בתרו רק בחפזון בסקור עין לבד".

אך ראשי הקהל לא התחשבו בכך כלל, משכורתו של רבינו היתה זעומה ביותר, כמשכורות שאר הדיינים בלבד, וכל ימי שהותו בקראקא נאלץ לחיות חיי עוני ודוחק.

עם זאת, כאשר הוציא רבינו את ספר התשובות "בן פורת", בשנת תרס"ז, הוא מכיר טובה לתושבי קראקא וכותב בהקדמתו: "הנני נותן לפניכם בזה מעיינים אהובים חלק מתשובותי אשר השבתי מפה קראקא, ואם כי רבים המה עמדי התשובות אשר השבתי עוד בהיותי בבענדין, בכל זאת ראיתי לתת משפט הקדימה לתשובות אשר השבתי מפה, להדפיסם בחלק זה, לכבוד אנשי קהלתנו עיר העדינה יראי השם ויקרי הערך אשר אני שוכן בתוכם, והמה מחזיקים בידי בכל עוז". זאת אף על פי שהיתה ההחזקה בכל עוז" בדוחק רב, עד שרבינו עצמו מציין שם את "גודל הוצאות הדפוס", ואף נאלץ לחלק את התשלום לבית הדפוס במשך תקופה ארוכה.

יש לדרוש טעמא דקרא, על פי גמרא סנהדרין (ד, ט), כיון שהדיח - אין לך הדיוט גדול מזה, ומדיח הוא חטא עבודת כוכבים, ולכן בחטא עבודת כוכבים - יחיד נשיא ומשיח שוין, דכיון שעבדו עבודת כוכבים - הויין להו גם נשיא ומשיח הדייטים.

סוטה ועריות סוג אחד - ודינם אחד

גמרא יבמות (יא, א), צרת סוטה אסורה, 'סומאה' כתיב בה (במדבר ה, יג) כעריות (ראה ויקרא י"ב, כד).

ואף על גב דעצמות סוטה הוא רק איסור לאו, עם כל זה כיון שאיסור זה הוא בסוג אחד עם עריות מפאת שנאמר בו טומאה כעריות, ענין הטומאה כולל שניהם, לכן דינו כעריות לפטור מחליצה ומיבום, אף על גב דשאר חייבי לאוין מתייבמות מן התורה (עין להלן כ).

וכן בקדושה שהוא הפכית מן הטומאה (עין כחרי מאמר ג סימן מט; ראה גבורות שמונים אות כו ד"ה ע"ל), כל הדברים הנכנסים תחת סוג 'קודש' דין אחד להם, ולכן תרומה דינה כקדשים מפאת ד'קודש' כתיב בה (ויקרא כב, י; עין מועד קטן כח). כקדשים, כמו דסוטה דינה כעריות מפאת ד'טומאה' כתיב בה כעריות.

בת שבע שהתעברה וילדה נחשבת כגדולה - דבנים הרי הן כסימנין

גמרא יבמות (ב, ב), אמר רב ספרא, בנים הרי הם כסימנים.

עיין כתובות (ט, ט), אין האשה נאסרת על בעלה בעד אחד, אלא בשני עדים, וקיניו וסתירה - אפילו בעד אחד נמי וכו' וכי תימא מעשה שהיה מפני מה לא אסרוה (על דוד שהרי עדים הרבה ידעו. רש"י). ועיין שו"ת **חיים שאל** (סימן פה ד"ה ואני) הקשה, דהא בת שבע לא היתה אז יותר מבת שבע, כמבואר בסנהדרין (ט, ט), ואם כן הרי פיתוי קטנה - אונס הוא (יבמות ל, ג). ורצה להביא מזה ראיה לרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"ג ה"ב) דסבירא ליה דקטנה יש לה רצון להאסר על בעלה. ועוד תירץ, דכיון דבת שבע נתעברה אז והולידה מביאה זאת, נעשית גדולה למפרע משעת ביאה דבנים הרי הן כסימנים, כמבואר פרק קמא דיבמות (ב, ב), עיין שם היטב.

וחידוש שלא הביא תוספות סנהדרין שם (ט, ט) ד"ה בידוע, דאותם דורות הראשונים שהולידו לשמנה - גם זמן גדולות שלהם היה קודם, עיין שם היטב, ואם כן מעיקרא לא קשיא מידי.

ועיין פני יהושע בכתובות, כמדומה דיבר גם כן מהערת החיים שאל הנ"ל (ראה שם פתיחה לכתובות ד"ה הואיל - ד"ה אמנם), ואינו כעת לפני, ועיין עוד שו"ת **חיים שאל** (ח"ב סימן מב אות ב). ומצאתי שקדמו בהערה זאת בספר **אמונת חכמים** (פרק כד, מהדורת זכרון אהרן עמוד רג ד"ה ואמנם לענין).

אם יש חיוב מורא בשבת

גמרא יבמות (ו-ו), תניא, יכול יתיירא אדם ממקדש, תלמוד לומר (ויקרא יט, ל) 'את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו', נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש, מה שמירה האמורה בשבת - לא משבת אתה מתיירא, אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמורה במקדש - לא ממקדש אתה ירא, אלא ממי שהזהיר על המקדש.

מוכח דיש חיוב מורא בשבת, ונלמד ממקרא זה עצמו 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו', דהוקשו זה לזה, ועל כן כמו שנאמר חיוב מורא במקדש - הוא הדין בשבת. וענין המורא בשבת - שייחשוב אדם בלבבו לכבד את השבת, ולשמור אותו, ולהיות חרד על הדבר - כל זה מדברי הספר **יראים** (סימן צה; בדפ"ח סימן ת). והם לכאורה דלא כדברי רש"י כאן (ד"ה לא משבת אתה מתיירא) [וז"ל: דלא כתיב ביה מורא].

וכדברי היראים, כן מוכח קצת בתקוני זוהר (תיקון כג, טט), דדורש 'בראשית' (בראשית א, א) - ירא שבת. ועיין תענית (ה) 'ירא שמי' (מלאכי ג, ט), וברש"י (ד"ה ירא), שומרי שבת. ומוכח גם כן דיש ענין מורא בשבת. ומה שנקראים 'יראי שמי', יש לומר על דרך הוזהר (יתרו פח), מהו 'שבת' - שמה דקודשא בריך הוא. והא דאמר 'לא משבת אתה מתיירא' כו', צריך לומר ליראים הנ"ל דיותר יש שייכות לטעות לירא מן המקדש עצמו ממן השבת עצמו.

דבר חידוש צריך לדורשו בקהל - לפני עשרה אנשים

גמרא יבמות (ז, ז), 'ועמוד יהושפט בקהל יהודה לפני החצר החדשה' (דברי הימים ב, כ, ה), מאי 'חצר החדשה', אמר רבי יוחנן, שחידשו בה דברים ואמרו, טבול יום לא יכנס למחנה לוי.

הכוונה כהן דכתובות (ז, ז), 'ויקח עשרה אנשים' (רות ד, ב), למידרש 'עמוני' (דברים כג, ד) - ולא עמונית, וכדאמר ליה שמואל לרב חנא בגדתאה, פוק ואייתי לי בי עשרה, ואימא לך באנפייהו, המזכה לעובר קנה. הרי דכשמחדשים דבר חידוש - צריך לדורשו בעשרה, ועל כן גם כאן דחידשו בה דברים כו', לכן עמד בקהל - דהיינו עשרה, כמבואר סוף תמיד נשחט (פסחים סד; וברש"י ד"ה שלשים). עיין מזה בספר **בנין איראל** פרשת ויחי (ד"ה ונראה לפרש - ד"ה וכוין).

וגוף הדרש דכאן דדריש 'החדשה' - לומר שחידשו דין [דטבול יום לא יכנס כו'], דוגמתו מנחות (מה) 'בחודש' (יחזקאל מה, ט) - אם חידשו ואמרו חלב מותר. וכזה ברות רבה (ה, א) 'ויולד מן חודש אשתו' (דברי הימים א, ח, ט), לא צורכה (לומר) אלא 'ויולד מן בערה אשתו' (ראה שם שם, ח), אלא בימיו נתחדשה הלכה 'עמוני' - ולא עמונית כו'.

בע"ז נשיא ומשיח דינם כיחיד - שהם כהדייטים

גמרא יבמות (ט, ט), ובעבודת כוכבים יחיד נשיא ומשיח מביאין שעירה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שייטיע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com